

Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Νήσου Αγίου Ευστρατίου - Τα Ιστορικά Γεγονότα του 20^{ου} αιώνα, προκλήσεις και προοπτικές του σήμερα

Αθ. Τάτσης, Επισμηναγός (ΜΕ), Σχολή Ικάρων - Τμήμα Μηχανικών (Σ.Μ.Α)
Μεταπτυχιακός Φοιτητής στο Δ.Π.Μ.Σ. του Ε.Μ.Π. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη»

Περίληψη

Στην εργασία αυτή υλοποιείται μια προσέγγιση στα ιστορικά γεγονότα του 20^{ου} αιώνα που έδρασαν καταλυτικά στην σημερινή φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα του Αγίου Ευστρατίου, σε μια προσπάθεια αντίληψης και κατανόησης των πολυδιάστατων σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων, μεταβολών της πραγματικότητας και του τοπίου του νησιού, ομαλά ή «βεβιασμένα», στο διάβα του χρόνου. Μια ουσιαστική διεργασία για την αποτύπωση και αποτίμηση των ολοκληρωμένων αποδόσεων των φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων του γεωγραφικά απομονωμένου αυτού νησιού, έως το σήμερα. Σκιαγραφώντας την κατάσταση της παρούσας ρεαλιστικής πραγματικότητας αλλά και τις γενεσιουργούς αιτίες, τις ανάγκες και επιθυμίες της «μέσης» συνείδησης των νησιωτών, όπως αυτές διαπιστώθηκαν από επιτόπια εμπειρική έρευνα και επικοινωνία με κατοίκους και εκπροσώπους του Δήμου, στα πλαίσια εργασίας του ΔΠΜΣ του ΕΜΠ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» (Λιόλιος και Τάτσης, 2016), αναζητούνται οι προοπτικές του τόπου για την χάραξη ενός απαραίτητου σχεδίου και την ανάληψη δράσεων προς την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη ανάπτυξη, με βάση την ολιστική διεπιστημονική μεθοδολογία των επτά σταδίων ολοκληρωμένης ανάπτυξης (Ρόκος 1998, 2004, 2007).

Τα ιστορικά γεγονότα του περασμένου αιώνα που άφησαν ανεξίτηλο «αποτύπωμα» στον Άγιο Ευστράτιο είναι, αφενός, το γεγονός ότι αποτέλεσε τόπο εκτόπισης πολιτικών κρατουμένων με την πιο μακρά ιστορία στην Ελλάδα του 20^{ου} αιώνα, αποκτώντας την «διάκριση» να παραπέμψει σε «νησί τιμωρημένων», και αφετέρου, ο τρομερός σεισμός του 1968 και η μετέπειτα ανθρωπογενής παρέμβαση ισοπέδωσης, μετατόπισης και ανέγερσης νέου πρόχειρου οικισμού σε ακατάλληλη θέση από τα συνεργεία του Δικτατορικού Καθεστώτος, με σοβαρές επιπτώσεις σε κάθε διάσταση της ζωής των κατοίκων, επιπτώσεις που εξακολουθούν να δημιουργούν σημαντικούς περιορισμούς στην αναπτυξιακή προοπτική του νησιού, μεταξύ των οποίων η συνεχιζόμενη πληθυσμιακή συρρίκνωση [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.194, 213].

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση και η Πολιτεία, σε μια προσπάθεια ανάσχεσης της απειλής ερήμωσης του τόπου, κατάρτισε πρόσφατα το στρατηγικό και επιχειρησιακό σχέδιο του Δήμου με όραμα «*την προσέλκυση των νέων να ζήσουν και να δημιουργήσουν σε ένα καινοτομικά αναπτυσσόμενο νησί, με στόχο την ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αξιοποιώντας τις επιχειρηματικές ευκαιρίες στο πλαίσιο εφαρμογής του Προγράμματος «Πράσινο Νησί – Άι-Στράτης, να αποτελέσει το νησί τόπο επιστροφής για τους απόδημους Αγιοστρατίτες και τόπος απόδρασης για επισκέπτες που αναζητούν τη γαλήνη στη φύση και στη θάλασσα του Αιγαίου»* (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015).

Κατά πόσον, όμως, αξιοποιούνται στον εν λόγω επιχειρησιακό σχεδιασμό οι πραγματικές προοπτικές και δυνατότητες του Αγίου Ευστρατίου, λαμβάνοντας υπόψη τα διδάγματα της νεότερης ιστορίας του νησιού;

Στο σημείο αυτό, θα αποτυπωθεί η άποψη του εισηγητή και θα αναφερθούν δράσεις και προτάσεις – μέτρα, σε μια προσπάθεια αποκατάστασης της ιστορικής μνήμης των κατοίκων, αξιοποίησης της νεότερης ιστορίας του νησιού ως προοπτική ανάπτυξης, ανάδειξης των

ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του, την χρήση παραδοσιακών πρακτικών, τεχνογνωσίας και αυτόχθονης γνώσης, με στόχο την ανάκτηση της «χαμένης» πολιτιστικής ταυτότητας του τόπου, την «εξιλέωση» των Ενόπλων Δυνάμεων στα μάτια των κατοίκων, την ανάδειξη των δυνατοτήτων και προοπτικών του Αγίου Ευστρατίου, με σεβασμό στον άνθρωπο και το περιβάλλον του, φυσικό και πολιτισμικό, κατά την προσέγγιση της μεθοδολογίας της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, όπως αυτή διδάσκεται στο ΔΠΜΣ του ΕΜΠ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη».

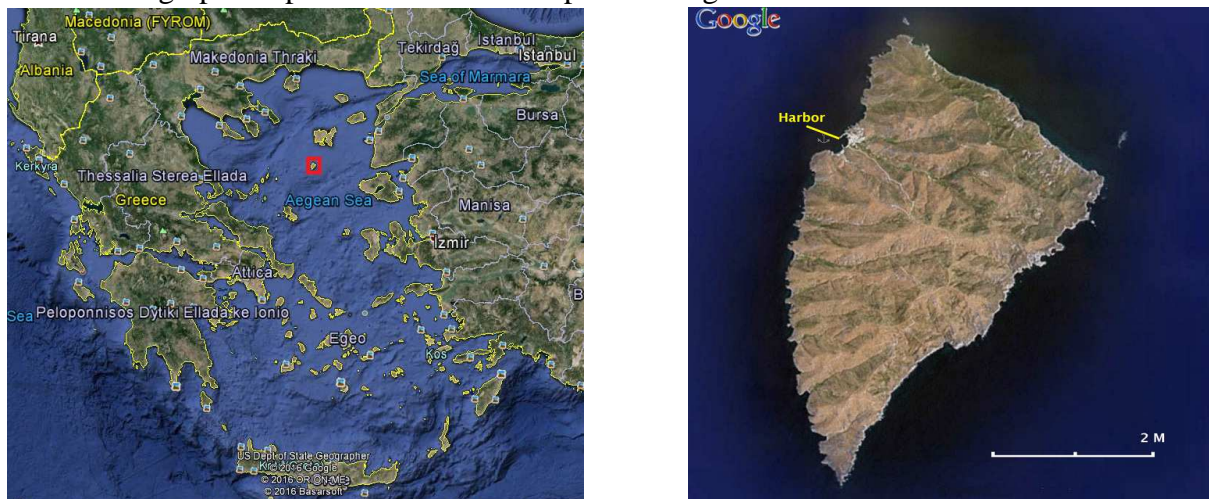
1.Εισαγωγή

Πεδίο έρευνας της εργασίας αποτελεί η νήσος του Αγίου Ευστρατίου (Αη Στράτης), νησί του Βορειοανατολικού Αιγαίου, που αποτελεί το πιο απομονωμένο του Αρχιπελάγους, απέχοντας 18 ναυτικά μίλια από τη Λήμνο, 38 ναυτικά μίλια από τη Σκύρο, 42 ναυτικά μίλια από τη Λέσβο και 48 περίπου ναυτικά μίλια από τη Χαλκιδική (Γιάννος, 1983, σελ.13).

Ο νησιωτικός Δήμος του Αγίου Ευστρατίου υπάγεται στην Περιφερειακή ενότητα Λήμνου της Περιφέρειας Βορείου Αιγαίου. Αποτελεί νησί μικρής γεωγραφικής έκτασης, περίπου 49,6km², με έναν και μοναδικό οικισμό, που χαρακτηρίζεται από σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης, όπως συρρίκνωση πληθυσμού, σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές και έναν ελάχιστο βαθμό αξιοποίησης των πόρων του (ποσοτικά και ποιοτικά). Ο πληθυσμός του ανέρχεται στους 270 κατοίκους, κατά την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ, ενώ διακρίνεται από τους μεγαλύτερους δείκτες γήρανσης (2,81), υπερβαίνοντας κατά πολύ το μέσο όρο της Περιφέρειας (1,86) και της Χώρας (1,52) (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015 - 2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015).

Εικόνα 1. Γεωγραφική Θέση και Δορυφορική Εικόνα Αγίου Ευστρατίου

Foto 1. Geographical position and Satellite photo of Agios Efstratios Island

Πηγή: GoogleMaps, World Cruising Wiki
(http://www.cruiserswiki.org/wiki/Ayios_Efstratios)

2. Μεταβολή του Τοπίου του Αγίου Ευστρατίου από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Τα σημαντικά ιστορικά γεγονότα του 20^{ου} αιώνα. Σημερινή Πραγματικότητα.

Η μελέτη του τοπίου του Αγίου Ευστρατίου και των μεταβολών του αποτελεί, αναμφίβολα, μια πολυδιάστατη έννοια, η κατανόηση της οποίας αποτελεί μια ουσιαστική πρόκληση. Σύμφωνα με το Μανωλίδη (2003) (όπως αναφέρεται στη Μάλαμη, 2014) «Το τοπίο δε βρίσκεται σε μια αchronική κατάσταση ισορροπίας, ανέγγιχτο από τα ρεύματα των γεγονότων. Η προσέγγισή του είναι ένα εγχείρημα επινόησης της εσωτερικής ταυτότητας ενός τόπου,

φορτισμένο πολλαπλά τόσο με τις ψυχικές συντεταγμένες του υποκειμένου όσο και με τα συμφραζόμενα της ιστορίας. Συμφραζόμενα που δεν περιορίζονται στην επικαιρότητα αλλά εκτείνονται σε όλο το μήκος του χρόνου».

Αναμφίβολα, το τοπίο είναι το αποτέλεσμα των σχέσεων μεταξύ οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών δραστηριοτήτων, αποτελώντας τη βάση του πολιτισμού (Μπαλή Μ. & Μπαλή Χρ., 2012). Στον Άγιο Ευστράτιο του 20^{ου} αιώνα, οι σχέσεις αυτές μεταβλήθηκαν άρδην δύο φορές, επιφέροντας ραγδαίες και «βεβιασμένες» μεταβολές στο τοπίο και την «ολική» πραγματικότητα του νησιού. Η πρώτη ουσιαστική μεταβολή επήλθε από την εκτόπιση σημαντικού αριθμού πολιτικών εξόριστων, οι οποίοι αποτέλεσαν, ειδικά την πρώτη μεταπολεμική δεκαετία του 1950, τη «βαριά βιομηχανία» του νησιού. Το πλήθος των εξόριστων διαμόρφωσε μια οικονομία που στήριζε την τοπική βιοτεχνία, τη γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή, όπως επίσης και ένα ανθρώπινο δυναμικό που απασχολούνταν στις υπηρεσίες (εργάτες, υπάλληλοι κ.ά.) [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.194]. Η δεύτερη καθοριστική μεταβολή σε όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων επήλθε από τις σοβαρές επιπτώσεις που προκάλεσε ο ισχυρός σεισμός του 1968 αλλά, κυρίως, από τις ανθρωπογενείς παρεμβάσεις ισοπέδωσης των εναπομεινάντων, πλην ελαχίστων, κτισμάτων και υποχρεωτικής μετατόπισης του οικισμού, στην πλέον ακατάλληλη περιοχή που επέβαλε το δικτατορικό καθεστώς, στα περιβόλια των κατοίκων, απαλλοτριώνοντας την περιοχή του παλαιού οικισμού. Ανθρωπογενείς παρεμβάσεις που επέτειναν την μετανάστευση και κατάφεραν να διώξουν όλους εκείνους τους νέους και τις νέες που θα μπορούσαν να το αναζωογονήσουν [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.213]. Μεταβολές που, όπως θα διαπιστωθεί και θα αναπτυχθεί, έχουν ηχηρό αντίκτυπο στο σήμερα, επιφέροντας, η μεν χωρική μεταβολή του οικισμού, σημαντικούς περιορισμούς που πρέπει να αντιμετωπιστούν ουσιαστικά, η δε παρουσία των πολιτικών εξόριστων, μια αξιόλογη πολιτιστική παρακαταθήκη που πρέπει να αναδειχτεί και να αξιοποιηθεί μέσω του αναπτυξιακού - στρατηγικού σχεδιασμού της Νήσου.

2.1. Οι εξόριστοι

«Ο Άγιος Ευστράτιος ανάμεσα στους διάφορους τόπους εξορίας κατέχει μια ξεχωριστή θέση. Αποτελέσε το μακροβιότερο τόπο εξορίας και έγινε σύμβολο του αγώνα του λαού για μια κοινωνία και καιρούς ευτυχισμένους...» (Βάρναλης, 2014, σελ. 19). Το απομονωμένο αυτό γεωγραφικά νησί αποτέλεσε χώρο εξορίας αλλά και δράσης πλήθους πολιτικών κρατουμένων. Από το “ιδιώνυμο” του Ελ. Βενιζέλου το 1928, τις “Δηλώσεις Μετάνοιας” του καθεστώτος Μεταξά το 1936, τα Δεκεμβριανά του 1944, τον εμφύλιο Πόλεμο του 1947-1949 έως και το 1963, οπότε και αποχώρησαν οι τελευταίοι κρατούμενοι, χιλιάδες ανθρώπων εκτοπίστηκαν εκεί κατατρεγμένοι και κυνηγημένοι για τα πολιτικά τους ιδεώδη [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.194].

Ανάμεσα στους εκτοπισμένους, εξέχουσες προσωπικότητες των γραμμάτων, των τεχνών και της διάνοησης, όπως οι ποιητές Γιάννης Ρίτσος, Τάσος Λειβαδίτης, Τίτος Πατρίκιος και Κώστας Βάρναλης, οι λογοτέχνες Μενέλαος Λουντέμης, Δημήτρης Φωτιάδης και Θέμος Κορνάρος, ο ηθοποιός Μάνος Κατράκης, ο δάσκαλος Δημήτρης Γληνός, αριστεροί πολιτικοί όπως ο Ηλίας Ηλίου, ο Κώστας Γαβριηλίδης, ο Στέφανος Σαράφης και πολλοί άλλοι (Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου, 2016). Πολλοί από τους δημιουργούς αυτούς εμπνεύστηκαν από το νησί κατά την εξορία τους και δημιούργησαν έργα τέχνης (ποιήματα, ζωγραφιές, σχέδια) που αποτελούν σήμερα στοιχεία της πολιτιστικής ζωής της χώρας («Γειτονιές του κόσμου» και «Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο» του Γ. Ρίτσου κ.α.) (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α΄ Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015).

Η συμμετοχή των εξόριστων σε κοινωνική εργασία και η μετάδοση των γνώσεων τους σε όλο το φάσμα των καθημερινών εργασιών, από την σπορά και συγκομιδή, τα τεχνικά

έργα, την κατασκευή δικτύου ύδρευσης, τις μεταποιητικές δραστηριότητες, έδρασαν καταλυτικά στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον του νησιού και συνέδραμαν ουσιαστικά στην πρόοδο της τοπικής κοινωνίας, ενώ η διεξαγωγή πολιτιστικών εκδηλώσεων, σημαντικών θεατρικών παραστάσεων και μουσικοχορευτικών δραστηριοτήτων, συνέβαλε καθοριστικά στην τόνωση του ηθικού και στην πνευματική ανέλιξη των εκτοπισμένων αλλά και των κατοίκων του νησιού (Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου, 2016).

Ένας ιστορικός πολιτιστικός πλούτος, ανεκμετάλλετος και αναξιοποίητος, όπως προαναφέρθηκε, που κάλλιστα, θα μπορούσε να μετατρέψει την σημερινή παραπομπή του Αγίου Ευστρατίου από «νησί της εξορίας» σε νησί έμπνευσης ανθρώπων του αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη και την εδραίωσή του στον πολιτιστικό χάρτη της χώρας και όχι μόνο.

2.2. Ο σεισμός του 1968, η ανθρωπογενής παρέμβαση και οι επιπτώσεις της χωρικής μεταβολής του μοναδικού οικισμού του νησιού.

Ο προσεισμικός οικισμός του νησιού ήταν κτισμένος στην πλαγιά του λόφου του Αη Γιάννη η λόφο του Μπούμπουνα ή «του Τρότσκι», όπως τον έλεγαν οι εξόριστοι (Επτακοίλη, 2015). Η τοποθέτηση του οικισμού στη δυτική αυτή γωνία του νησιού, η οποία ανάγεται στο 1540, οπότε και επανακατοικήθηκε το νησί μετά την τελευταία ερήμωσή του (Γιάννος, 1983, σελ. 91), δεν ήταν καθόλου τυχαία. Σύμφωνα με τον Γερμανό αρχαιολόγο Carl Fredrich (1871-1930) που επισκέφτηκε τον Άγιο Ευστράτιο το 1904, όπως καταγράφεται στο Γιάννο (1983, σελ. 104), «*Η εύφορη γη και ο μεγάλος κόλπος που είναι και ο μοναδικός ο οποίος προστατεύεται από τους Βοριάδες και τους Ανατολικούς ανέμους, πρέπει να έδινε σ' όλες τις εποχές το χαρακτηριστικό σημείο για την πρωτεύουσα του νησιού...*».

Ο οικισμός ήταν παραδοσιακός, πεντακοσίων περίπου σπιτιών με νότιο προσανατολισμό, Αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής, μοναδικής ίσως στο Βόρειο Αιγαίο. Τα σπίτια ήταν πετρόχιστα, διώροφα ή τριώροφα οικήματα, κεραμοσκεπή, με ξύλινα μπαλκόνια και χαγιάτια που στηρίζονταν σε ξύλινα υποστυλώματα για την αντιμετώπιση έλλειψης χώρου (Γιάννος, 1983, σελ. 118 -119).

Εικόνα 2. Ο προσεισμικός οικισμός του Αη Στράτη

Foto 2. The pre-earthquake settlement of Agios Efstratios

Πηγή: Μουσείο Πολιτικών Εξοριστών Αη Στράτη (<http://www.exile-museum.gr/>)

Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη Μανικάκη

Το γεγονός που σημάδεψε, από κάθε άποψη, την εξέλιξη του νησιού στα νεότερα χρόνια, είναι ο καταστροφικός σεισμός, μεγέθους 7,1R με 22 θύματα, τη νύχτα της 20ης Φεβρουαρίου του 1968 και οι δραματικές αλλαγές που τον διαδέχτηκαν.

Το πλήγμα που δέχτηκε το νησί ήταν υπερβολικά μεγάλο και μάλιστα συνέβη σε μια περίοδο που τα κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα άλλαζαν ραγδαία. Ο πόλεμος, η απομόνωση, η εξορία, η ανέχεια, όλα όσα οι άνθρωποι του ανεμοδαρμένου και άγονου αυτού τύπου είχαν περάσει τα προηγούμενα χρόνια, έμοιαζαν ανώδυνα, μπροστά στο τρομερό συμβάν του σεισμού και της καταστροφής που ακολούθησε. Οι κάτοικοι του Αγίου Ευστρατίου

υπέστησαν τη μοίρα των εκτοπισμένων και έγιναν με την σειρά τους σκηνιτές καταυλισμού σεισμοπλήκτων, στα ίδια μέρη, που μερικά χρόνια πριν, ήταν το πρόχειρο στρατόπεδο των πολιτικών εξόριστων. (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213).

Εικόνα 3. Ο οικισμός μετά τον σεισμό και ο καταυλισμός των κατοίκων

Foto 3. The settlement after the earthquake and the resident camp

Πηγή: Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη Μανικάκη
(<http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AiStratisMiasAllisEpoxis.htm>)

Για την επίλυση του ζητήματος στέγασης επιλέχθηκε από το καθεστώς της Δικτατορίας, η πλέον ακατάλληλη θέση, η παρακείμενη κοιλάδα του χωριού, που ήταν επίπεδη και ως εκ τούτου εύκολα οικοδομήσιμη. Ο νέος οικισμός περιλάμβανε 185 συνολικά σπίτια και κατέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της. Αχρηστεύτηκε έτσι ένα μεγάλο κατάφυτο μέρος της εύφορης κοιλάδας, πηγή ζωής των κατοίκων και κατασκευάστηκε οικισμός εκτεθειμένος στις πλημμύρες του κεντρικού χειμάρρου, που συγκέντρωνε τα νερά μιας μεγάλης περιοχής του νησιού. Η σύγχρονη τεχνική αγνόησε τη σοφία των παλαιότερων και το νέο χωριό δοκίμασε γρήγορα την εμπειρία της πρώτης πλημμύρας, ιδίως τα παρόχθια και τα 54 σπίτια της νότιας πτέρυγας του οικισμού (Γιάννος, 1983, σελ. 121).

Εικόνα 4. Ο νέος οικισμός μετά τον σεισμό

Foto 4. The new settlement after the earthquake

Πηγή: Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970)
(Φωτογραφικό Αρχείο Βασίλη Μανικάκη)

Παράλληλα, το καθεστώς προέβη σε άμεση απαλλοτρίωση του παλαιού οικισμού και σε δέσμευση μεγάλου μέρους της έκτασης που καταλάμβανε στην πλαγιά του λόφου, απαγορεύοντας εκ νέου την οικοδόμηση οικιών στην συγκεκριμένη περιοχή, την οποία μετέτρεψαν σε σωρούς ερειπίων τα χωματουργικά μηχανήματα και τα διατεταγμένα συνεργεία κατεδάφισης (Αη Στράτης-Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), σελ. 213).

Ελάχιστα είναι τα κτίσματα που γλίτωσαν από το φονικό λεπίδι της μπουλντόζας και συγκεκριμένα μόλις 36 κτίρια: 31 κατοικίες, 2 διδακτήρια, 2 ναοί και το παλιό αρτοποιείο (Γιάννος, 1983, σελ. 123).

Οξύμωρο είναι το γεγονός ότι, σύμφωνα με την επιτόπια εμπειρική έρευνα και τις μαρτυρίες των κατοίκων, πολλά κτίρια του παλαιού οικισμού κατεδαφίστηκαν αναίτια, χωρίς να έχουν υποστεί σοβαρές ζημιές, ενώ αλλά οικήματα δεν κατεδαφίστηκαν, καθώς οι ιδιοκτήτες είχαν κατάλληλες γνωριμίες στα κυβερνητικά κλιμάκια! Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι περιπτώσεις τόσο της Μητρόπολης του Αη Στράτη, ενός σημαντικού μνημείου που ανοικοδομήθηκε με ευεργεσίες μεταναστών της διασποράς, στην οποία χρησιμοποιήθηκε δυναμίτιδα για την κατεδάφιση όσο και της «Χώρας το πηγάδι», του 17^{ου} ή 18^{ου} αιώνα, με 7 πέτρινες κολώνες που στήριζαν στέγη και εξυπηρετούσε τις ανάγκες των κατοίκων σε νερό μέχρι το 1958 οπότε και έγινε το δίκτυο ύδρευσης από εξόριστους (Γιάννος, 1983, σελ. 93).

Το κατεπείγον στέγασης του πληθυσμού οδήγησε στη δημιουργία ενός αρχιτεκτονικά αδιάφορου οικισμού. Μικρά και ισόγεια κτίσματα, με τοιχοποιία τσιμεντόλιθων και τσιμεντένια πλάκα, μη ικανά να παραλάβουν το βάρος άλλου ορόφου. Ο βαθμός λειτουργικότητας των κατοικιών ήταν σημαντικά χαμηλός, ενώ λόγω της θέσης τους, προσβάλλονταν από την υγρασία. Βρίσκονταν σε μικρά οικόπεδα με περιορισμένης έκτασης άγριο χώρο εμπρός και πίσω, σε κανονικοποιημένη διάταξη (Γιάννος, 1983, σελ. 121). Κατασκευασμένα με φτηνά και πρόχειρα υλικά, χωρίς μονώσεις και άλλες ενισχύσεις, ήταν υπερβολικά ζεστά το καλοκαίρι και ιδιαίτερα κρύα το χειμώνα, ενώ για πολλά χρόνια απαγορευόταν οποιαδήποτε προσθήκη ή επέκταση (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213).

Οι σταδιακές επιπτώσεις στον κοινωνικό ιστό του νησιού ήταν, αναμφισβήτητα, καταλυτικές σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής (Επτακοίλη, 2015). Η ανθρώπινη παρέμβαση όξυνε τις δυσμενείς επιπτώσεις του σεισμού και μετέβαλε το τοπίο, αλλοιώνοντας άρδην την «ταυτότητα» του νησιού και των κατοίκων. Δεδομένων «των αντιλήψεων» που επικρατούσαν κατά την περίοδο της δικτατορίας, χωρίς σεβασμό στον τοπικό πολιτισμό, στην ιδιαιτερότητα της αρχιτεκτονικής του νησιού, αποφασίστηκε η βίαιη ισοπέδωση του παλαιού χωριού, χωρίς τη συναίνεση των ιδιοκτητών. Μέτρα όπως η απώλεια του δικαιώματος να λάβουν σπίτι όσοι απουσίαζαν από το νησί την ημέρα του σεισμού, ξεριζώνοντας πλήθος κατοίκων από την ιδιαίτερη πατρίδα, η χορήγηση σε κάθε ιδιοκτήτη ενός σπιτιού ανεξαρτήτως των ιδιοκτησιών που μπορεί να είχε στο παλιό χωριό καθώς και η τυχαιότητα της κλήρωσης για την επιλογή ενός σπιτιού στο νέο οικισμό, αποδιοργάνωσε την έννοια της γειτονιάς ή της οικογενειακής και συγγενικής ομάδας που κατοικούσε στον ίδιο χώρο (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213).

Η ταχύτητα των ενεργειών που στόχευαν στην αποκατάσταση των κατοίκων και η αυθαίρετη και αυστηρή υπαγωγή σε συγκεκριμένα μέτρα «πρόνοιας», τους αφαίρεσε τη δυνατότητα της αυτενέργειας. Ατομικές και συλλογικές πρωτοβουλίες, αν είχαν αφεθεί να υπάρξουν, θα μπορούσαν να κινητοποιήσουν διαφορετικά την κοινότητα και τα μέλη της, αποδίδοντας διαφορετικά αποτελέσματα (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 213). Επιπρόσθετα, η στέγαση επιβάρυνε οικονομικά τους κατοίκους, παρά τις διαφορετικές υποσχέσεις του δικτατορικού καθεστώτος και την συνεισφορά απόδημων Ελλήνων, ενώ η επιτόπια έρευνα δεν αφήνει κανένα περιθώριο αμφισβήτησης των σημαντικών μεταβολών που επήλθαν σε κάθε διάσταση της καθημερινότητας. Οι κάτοικοι, πέραν από την φυσική απώλεια συγγενικών και φιλικών προσώπων, είδαν τα ήθη - έθιμα και τις πολιτιστικές δραστηριότητες του τόπου τους να ατονούν δραματικά, την ψυχολογία τους να μεταβάλλεται, έγιναν εσωστρεφείς και αφιλόξενοι, απώλεσαν την «ταυτότητα» τους, ενώ η αντιμετώπιση της Δικτατορίας όξυνε παρά έλυσε προβλήματα, εντείνοντας το κύμα φυγής και μετανάστευσης.

2.3. Πληθυσμιακές Μεταβολές από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Σημερινή Πραγματικότητα.

Η εξέλιξη του πληθυσμού του Αγίου Ευστρατίου, από το 1889 έως και σήμερα, παρουσιάζεται στον κατωτέρω πίνακα:

Πίνακας 1. Πληθυσμιακή Μεταβολή Αγίου Ευστρατίου

Table 1. Population Change of Agios Efstratios Island

ΕΤΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΑΤΟΙΚΩΝ
1889	1.000
1913	1.570
1920	894
1928	786
1940	1.131 (μαζί με τους εξόριστους)
1951	3.849 (μαζί με τους εξόριστους) (1.170 μόνιμοι κάτοικοι)
1961	1.061 (μαζί με τους εξόριστους) (952 μόνιμοι κάτοικοι)
1971	422
1981	296
1991	286
2001	307
2011	270

Πηγές: ΕΛΣΤΑΤ (απογραφές 1951 –2011)

Ευσταθίου Εμμ. Η νήσος Άγιος Ευστράτιος. Αγ. Ευστράτιος Λήμνου 1971, σελ. 47
Χουλιαράκης Μιχ. Γεωγραφική, διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξις Ελλάδος, Αθήνα, 1973

Είναι γεγονός ότι, τα δύο σημαντικά γεγονότα του 20^{ου} αιώνα, καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την πληθυσμιακή μεταβολή στον Αη Στράτη. Η ύπαρξη πολιτικών εξόριστων στο νησί συγκράτησε μερικώς το μεταπολεμικό μεταναστευτικό κύμα, διατηρώντας τον μόνιμο πληθυσμό σε σταθερό σχετικά επίπεδο με μικρή πτωτική τάση, ενώ ο σεισμός του 1968, ενέτεινε την φυγή, με τον πληθυσμό να εμφανίζει μια ραγδαία πτώση, να υποδιπλασιάζεται σε σχέση το 1961, ακολουθώντας έκτοτε μια βαθμιαία πτωτική συνολικά πορεία. Γεγονός που προβληματίζει και καθιστά αναγκαία τη λήψη μέτρων για την ανάσχεση της συρρίκνωσης.

Η σημερινή κατανομή του μόνιμου πληθυσμού, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, κατά φύλο και ομάδα ηλικίας, αναλύεται ως εξής:

Πίνακας 2. Μόνιμος Πληθυσμός κατά Φύλο και Ομάδες Ηλικίας

Table 2. Permanent Population by Sex and Age Groups

Ομάδες Ηλικιών	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο
0-9	9	12	21
10-19	14	9	23
20-29	13	14	27
30-39	13	14	27
40-49	18	19	37
50-59	23	18	41

60-69	18	17	35
70-79	12	15	27
80+	10	22	32
Σύνολο	130	140	270

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2011

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης, παρατηρείται μεγαλύτερη συγκέντρωση στα χαμηλότερα εκπαιδευτικά επίπεδα. Ειδικότερα η πλειονότητα των κατοίκων είναι απόφοιτοι πρωτοβάθμιας (45,93%) και μεταδευτεροβάθμιας (22,22%) εκπαίδευσης, ενώ σημαντικό είναι το ποσοστό ατόμων που έχουν εγκαταλείψει το δημοτικό και είναι αναλφάβητοι (23,33%). Οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούν το 8,52% του πληθυσμού, οι οποίοι υπολείπονται σημαντικά του μέσου όρου της Περιφέρειας (13,07%) (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015).

Σε ό,τι αφορά στις ευπαθείς και ειδικές ομάδες του πληθυσμού, οι αιτήσεις που κατατέθηκαν στον Δήμο Αγίου Ευστρατίου το 2013 για υπαγωγή στο Πρόγραμμα Δωρεάν Διανομής Τροφίμων αφορούσαν συνολικά 56 άτομα, εκ των οποίων οι τελικοί ωφελούμενοι ήταν 36. Ως εκ τούτου, ποσοστό 20,74% του πληθυσμού αποτελείται από άτομα με έλλειψη εισοδήματος διαβίωσης (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015).

2.4. Μεταβολές Οικονομικών Δραστηριοτήτων από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως σήμερα.

2.4.1. Γεωργία – Αμπελοκαλλιέργεια - Βελανιδιές

Η οικονομία του νησιού έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως γεωργοκτηνοτροφική. Τα κυριότερα προϊόντα τα οποία παράγονταν ήταν σιτηρά (σιτάρι, κριθάρι) και άλλα για ζωοτροφές δημητριακά, διάφορες κατηγορίες οσπρίων (κυρίως κουκιά και φάβα), σταφύλια και διάφορα είδη κηπευτικών. Μάλιστα τα κουκιά θεωρούνταν εξαιρετικά και περιζήτητα στο Βόρειο Αιγαίο [Αη Στράτης - Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.189]. Η προπολεμική ετήσια γεωργική παραγωγή του νησιού, ως προς τα κύρια προϊόντα, εμφανίζεται σημαντική: σιτάρι 40-50.000 οκάδες (51-64 τόνους), κριθάρι 150-180.000 οκάδες (192-230 τόνους), κουκιά 100-120.000 οκάδες (128-154 τόνους), σταφύλια 75-100.000 οκάδες (96-128 τόνους), πεπονοειδή 50-70.000 οκάδες (64-90 τόνους) (Ευσταθίου, 1971, σελ. 18).

Ειδικότερα, τα αμπέλια, κατείχαν ιδιαίτερη θέση στην αγροτική οικονομία και αποτελούσαν αντικείμενο ιδιαίτερης φροντίδας. Παράγονταν δύο είδη, κρασοστάφυλα και επιτραπέζια. Η ετήσια παραγωγή, μέχρι και τις αρχές του 1960, ανερχόταν σε 75-100.000 οκάδες (96-128 τόνοι) επιτραπέζια σταφύλια, 25-30.000 οκάδες κρασί (32-38,5 τόνοι) και 12 - 14.000 οκάδες (15-19 τόνοι) αποσταγμένο ούζο [Αη Στράτης-Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.190].

Ξεχωριστή θέση, επιπρόσθετα, στην οικονομία του Αη Στράτη κατείχαν ανέκαθεν και οι βελανιδιές. Τα βελανιδόδεντρα κάλυπταν δασικές εκτάσεις στο Βόρειο τμήμα του νησιού και είχαν γίνει από νωρίς αντικείμενο συστηματικής καλλιέργειας. Τα βελανίδια αποτελούσαν εμπορικό προϊόν, καθώς αποτελούσαν βασική πρώτη ύλη για την επεξεργασία του δέρματος στη βυρσοδεψική βιοτεχνία και βιομηχανία. [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), σελ.189]. Στον Ευσταθίου (1971, σελ. 20) γίνεται αναφορά για συγκέντρωση από τον συνεταιρισμό, το 1943, βελανιδιών ποσότητας 205.000 οκάδων (262 τόνους περίπου). Ωστόσο, μεταπολεμικά, η βυρσοδεψία έπαψε να χρησιμοποιεί βελανίδια ως πρώτη

ύλη για την επεξεργασία δερμάτων, με αποτέλεσμα την παρακμή και εγκατάλειψη της καλλιέργειας.

Αποτελεί γεγονός πως, μεταπολεμικά, η γεωργική καλλιέργεια, ευρύτερα, μειώνεται σταδιακά και πολλά ορεινά και απομακρυσμένα από τον οικισμό εδάφη εγκαταλείπονται εξαιτίας των χαμηλών αποδόσεων, της μεγάλης επένδυσης σε ανθρώπινη εργασία και της μετανάστευσης μέρους νέου ενεργού πληθυσμού. Ωστόσο, η αμπελοκαλλιέργεια, όπως και άλλες καλλιέργειες, άρχισε να εγκαταλείπεται μετά τον καταστρεπτικό σεισμό του 1968. Έτσι, από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1970 ολόκληρη η γη του νησιού εγκαταλείπεται οριστικά, με ελάχιστες εξαιρέσεις καλλιέργειας κτημάτων, κυρίως στις περιοχές που βρίσκονται κοντά στον οικισμό, στο εναπομείναν τμήμα της κοιλάδας που δεν καλύφθηκε με κτίσματα. Στην απογραφή του 1991, το νησί διέθετε μόνο 100 στρέμματα καλλιεργούμενη γη, 4.600 στρέμματα δασική έκταση, 7.600 βραχώδεις και δύσβατες εκτάσεις και 31.000 στρέμματα βοσκότοπους (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 189).

Η σημερινή πραγματικότητα, όπως καταγράφεται στο Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα του Δήμου (2015), αποτυπώνει κάλυψη του μεγαλύτερου μέρους του νησιού από θαμνώδεις και χορτολιβαδικές εκτάσεις. Μόλις 7,5 στρέμματα κατατάσσονται ως αμιγώς γεωργικές για καλλιέργειες, γύρω και νότια του οικισμού, με τις υπόλοιπες εκτάσεις (20.629,5στρ.) να κατατάσσονται ως κτηνοτροφικές ή γεωργοκτηνοτροφικές.

2.4.2. Κτηνοτροφία

Στις αρχές του περασμένου αιώνα, καταγράφονται 15.000 αιγοπρόβατα και περίπου 90-100 ποιμνιοστάσια, που αποτέλεσε και τη μέγιστη κτηνοτροφική εκμετάλλευση του χώρου με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία. Τη δεκαετία του 1960 καταγράφηκαν 6.000 αιγοπρόβατα, ενώ υπήρχαν 30 ποιμνιοστάσια. [Αη Στράτης – Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970), 1999, σελ.190]. Η κτηνοτροφία εμφάνισε, μετασεισμικά, μείωση με τα αιγοπρόβατα να ανέρχονται σε 4.000 περίπου τη δεκαετία του 1990, παρά το γεγονός ότι αυξήθηκαν τα διαθέσιμα για την κτηνοτροφία εδάφη. Ωστόσο, είναι η μόνη εγχώρια παραγωγική δραστηριότητα του νησιού που διατηρήθηκε μετασεισμικά, καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο μέρος των γεωργικών εκτάσεων του νησιού. Η εγκατάλειψη των γεωργικών καλλιεργειών, διέκοψε τον εμπλουτισμό και την ανατροφοδότηση των εδαφών, με αποτέλεσμα τη σταδιακή υποβάθμιση τους σε βοσκότοπους (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 190).

2.4.3. Αλιεία

Η αλιεία, κατά το παρελθόν, αποτελούσε μια δευτερεύουσα δραστηριότητα των κατοίκων και κάλυπτε μόνο ανάγκες αυτοκατανάλωσης. Απασχολούσε στις αρχές του 1960 σαράντα έως πενήντα οικογένειες, χωρίς αποκλειστικότητα. Σε αντίθεση με άλλες δραστηριότητες της πρωτογενούς παραγωγής, οι οποίες συρρικνώθηκαν ή έπαψαν να υφίστανται, η αλιεία σταδιακά, μετά το σεισμό, άρχισε να αποτελεί μια σχετικά προσοδοφόρα ενασχόληση. Τα αλιεύματα, βαθμιαία, δεν προορίζονταν μόνο για εγχώρια κατανάλωση αλλά αποστέλλονταν και στη Λήμνο, Καβάλα, Χαλκίδα, Αθήνα και Κόρινθο και η αλιεία μετατράπηκε, τη δεκαετία του 1990, σε αποκλειστική ενασχόληση είκοσι οκτώ οικογενειών του νησιού με είκοσι παράκτια αλιευτικά σκάφη. Στο γεγονός αυτό, συνέβαλε καθοριστικά η σταδιακή αύξηση της αξίας του αστακού, μετατρέποντας την αλίευσή του σε εξαιρετικά προσοδοφόρα. Ωστόσο, η έλλειψη κατάλληλου, μέχρι πρότινος, λιμανιού, οι δυσχέρειες έγκαιρης και ταχείας μεταφοράς των αλιευμάτων, αποτελούσαν παράγοντες που δεν ευνοούν την περαιτέρω ανάπτυξη της αλιείας (Αη Στράτης – Φωτογραφικά ίχνη (1940-1970), 1999, σελ. 190).

2.4.4. Σημερινή Κατάσταση Οικονομικής Πραγματικότητας

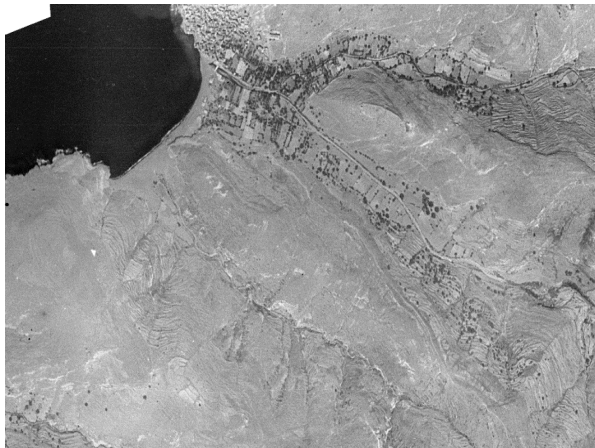
Όπως αποτυπώνεται στην τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ του 2011 σχετικά με την κατάσταση ασχολίας του πληθυσμού του Δήμου Αγίου Ευστρατίου, το 29,75% ανήκει στους απασχολούμενους, το 3,26% στους αναζητούντες εργασία και το υπόλοιπο 67,04% σε οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό (Μαθητές / Σπουδαστές, Συνταξιούχοι, Οικιακά, Λοιπά). (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015). Ειδικότερα, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ που εκκρίπτουν εμπιστευτικότητας, από τον απασχολούμενο πληθυσμό του νησιού, ποσοστό 33% περίπου σχετίζεται με τον πρωτογενή τομέα παραγωγής, ποσοστό 18% περίπου με τον δευτερογενή τομέα, ενώ με τον τριτογενή τομέα ποσοστό 24%. Το υπόλοιπο 25% του απασχολούμενου πληθυσμού εργάζεται στο δημόσιο τομέα.

2.5. Οικιστικό Περιβάλλον – Αρχιτεκτονική – Φυσιογνωμία. Σημερινή Πραγματικότητα.

Καθοριστικό παράγοντα για την σημερινή διαμόρφωση του δομημένου περιβάλλοντος του Αγίου Ευστρατίου διαδραμάτισε η μεταγενέστερη της Δικτατορίας δικαστική διεκδίκηση κατοίκων και φορέων του νησιού με την οποία επιτεύχθηκε αφενός άρση των απαγορεύσεων προσθήκης και επέκτασης των αρχικών κατασκευών και αφετέρου άρση απαλλοτρίωσης τμήματος των εκτάσεων του οικισμού. Στα χρόνια που ακολούθησαν, έλαβε χώρα επέκταση του οικισμού σε τμήμα της υπολειπόμενης, μοναδικής στο νησί, εύφορης κοιλάδας, γεγονός που αποδεικνύει και την περαιτέρω μείωση αμιγούς καλλιεργήσιμης γης.

Εικόνα 5. Η κοιλάδα και ο οικισμός του Αγίου Ευστρατίου. Έτη 1945, 2007.

Foto 5. The valley and the village of Agios Efstratios. Years 1945, 2007.

Πηγή: Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (1945)

Πηγή: Κτηματολόγιο Α.Ε. (2007)

Το σημερινό οικιστικό περιβάλλον του Αγίου Ευστρατίου είναι πολυσύνθετο και διακρίνεται από τέσσερις τύπους κτισμάτων που δομούν την φυσιογνωμία του. Διακρίνονται οικήματα που παρέμειναν στην αρχική τους μορφή, όπως αυτά ανεγέρθηκαν αμέσως μετά το σεισμό, οικήματα που τροποποιήθηκαν, ώστε να καταστούν λειτουργικά και σύμφωνα με τις σύγχρονες ανάγκες, τα αναστηλωμένα αρχιτεκτονικά στολίδια του παλαιού οικισμού που διατηρήθηκαν και αναδεικνύουν στον επισκέπτη την παραδοσιακή Αιγαιοπελαγίτικη οικιστική φυσιογνωμία με τις επιβλητικές αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, όπως η προεξοχή ή «σαχνισίνι» (Σιγάλας, 2011), καθώς και τα χαλάσματα ή παλαιά διατηρητέα κτίσματα του παλαιού οικισμού που περιμένουν, υπομονετικά, την δική τους αναστήλωση. Μια αναστήλωση που δύναται να επανακαθορίσει την πολιτιστική ταυτότητα του νησιού, να προσδώσει αναπτυξιακή προοπτική, να ενώσει το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον και,

πιθανόν, να επουλώσει τα τραύματα των κατοίκων που δημιούργησε το δυναμικό φαινόμενο και η μετέπειτα ανθρώπινη παρέμβαση.

Εικόνα 6. Τέσσερις διαφορετικοί τύποι οικιστικού «αποτυπώματος» Αγίου Ευστρατίου
Foto 6. Four different residential types of Agios Efstratios

Τύπος 1. Μετασεισμικά κτίσματα

Τύπος 2. Νεοαναγειρόμενα κτίσματα

Τύπος 3. Αναστηλωμένα Παραδοσιακά Κτίρια

Τύπος 4. Ερείπια του παλαιού οικισμού

Τύπος 4. Πορφύρειος – Μαρασλείος Σχολή¹

Τύπος 4. Κτίριο στον Παλαιό Οικισμό

Πηγή: Προσωπικό Αρχείο Τάτση Αθανάσιου

¹ Το εγκαταλελειμμένο Κτίριο της Μαρασλείου Σχολής, το οποίο λειτούργησε ως σχολείο από το 1912 έως τον σεισμό του 1968. Έχει χαρακτηριστεί ως νεότερο μνημείο και ιστορικό διατηρητέο κτίριο με την ΥΑ ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/ Γ /3450/ 57134/ 23-10-1995, ΦΕΚ 1001/Β/5-12-1995.

3. Αναπτυξιακός και Στρατηγικός Σχεδιασμός Νήσου Αγίου Ευστράτιου

Η τοπική κοινωνία και η πολιτεία, σε μια προσπάθεια βελτίωσης της ελκυστικότητας του Αγίου Ευστράτιου ως τόπου διαμονής και επίσκεψης, αποσκοπεί στην απόκτηση κρίσιμου και αναγκαίου μεγέθους για την ανάσχεση της πληθυσμιακής συρρίκνωσης μεθοδεύοντας ενέργειες προσέλκυσης πληθυσμού, αξιοποίησης του φυσικού περιβάλλοντος² και αποκατάστασης - ανάδειξης της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής ταυτότητας του Αγίου Ευστράτιου, ως δείγμα της πολιτιστικής κληρονομιάς του Αιγαίου. Έτσι, το 2002, ο Αη Στράτης χαρακτηρίστηκε περιοχή ιδιαίτερης προστασίας (ΦΕΚ 402/ 17-5-2002 Δ') ενώ, το 2005, ο κατεστραμμένος παλιός οικισμός χαρακτηρίστηκε παραδοσιακός, θεσπίζοντας ζώνη προστασίας, ειδικούς όρους και περιορισμούς δόμησης (ΦΕΚ 171/16-2-2005 Δ').

Όραμα του νέου Στρατηγικού και Επιχειρησιακού Προγράμματος του Δήμου για την περίοδο 2015-2019 είναι «η προσέλκυση των νέων να ζήσουν και να δημιουργήσουν σε ένα καινοτομικά αναπτυσσόμενο νησί, με στόχο την ανάδειξη, αξιοποίηση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, αξιοποιώντας τις επιχειρηματικές ευκαιρίες στο πλαίσιο εφαρμογής του Προγράμματος «Πράσινο Νησί – Αι-Στράτης, να αποτελέσει το νησί τόπο επιστροφής για τους απόδημους Αγιοστρατίτες και τόπος απόδρασης για επισκέπτες που αναζητούν τη γαλήνη στη φύση και στη θάλασσα του Αιγαίου». Στην προσπάθεια αυτή, επιδιώκεται η αξιοποίηση Ευρωπαϊκών κονδυλίων ή άλλων πόρων, με στόχο την υλοποίηση μεγάλων έργων. Πρόσφατα, ολοκληρώθηκε η κατασκευή του νέου λιμανιού (Limnos Report.gr, 2016), κόστους 19εκ. ευρώ, ενώ σε εξέλιξη βρίσκεται προσπάθεια υλοποίησης του προγράμματος «Αη Στράτης - Πράσινο νησί», προϋπολογισμού 9εκ. ευρώ (Σπυριδάκη, 2014), καθώς και αποκατάστασης των κοινοχρήστων χώρων του ιστορικού οικισμού και ανάπλασης της παραλίας, προϋπολογισμού 3 εκ. ευρώ (Σπυριδάκη, 2014), με σημαντικές προοπτικές για την τοπική κοινωνία, την οικονομία και προσδοκία να μετατραπεί το νησί σε υπόδειγμα ενεργειακών, συγκοινωνιακών και οικιστικών υποδομών στον Ελλαδικό χώρο.

Εικόνα 7. Περιοχή αναστήλωσης παλαιού οικισμού. Έργα ΑΠΕ «Αη Στράτης-Πράσινο νησί»

Foto 7. Area of old settlement restoration.

R.E.S projects "Ai Stratis -Green Island"

Πηγή: Τεχν. Γραφείο Δαμιανίδη και Συνεργάτες

Πηγή: Γεωπληροφοριακός Χάρτης ΡΑΕ

(<http://www.rae.gr/geo/>)

² Το νησί του Αγίου Ευστράτιου, οι παρακείμενες βραχονησίδες και η θαλάσσια ζώνη αποτελούν περιοχή Natura 2000 (ΤΚΣ) με κωδικό και ονομασία : GR4110002: ΑΓΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΚΤΙΑ ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΖΩΝΗ

4. Στο δρόμο προς την «εν δυνάμει» Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι, οι προσπάθειες των εκπροσώπων της τοπικής κοινωνίας, όπως διαπιστώθηκε από την επιτόπια έρευνα, τις συζητήσεις με τη νυν Δήμαρχο Κα Κακαλή, τη νεότερη της χώρας (Επτακόιλη, 2015), καθώς και τον επί σειρά ετών πρώην Δήμαρχο Κο Μακρή, αποσκοπούν στην αναπτυξιακή προοπτική του απομονωμένου αυτού νησιού, επιδιώκοντας την «αφύπνιση» και παρακίνηση της Πολιτείας, ώστε να προβεί σε ανάληψη δράσεων για την αντιμετώπιση ουσιαστικών ζητημάτων που ταλανίζουν τον Αη Στράτη αλλά και ευρύτερα τους απομονωμένους νησιωτικούς και ορεινούς προορισμούς της χώρας. Ζητήματα ουσιαστικά, όπως η επαπειλούμενη ερήμωση, που η Πολιτεία, στην εποχή της κρίσης και της οικονομικής δυσπραγίας, είτε αδυνατεί είτε ολιγορεί να αντιμετωπίσει.

Αποτελεί όμως, η μεθόδευση υλοποίησης των ανωτέρω αναφερόμενων μεγαλόπνοων έργων και ο στρατηγικός σχεδιασμός του Αγίου Ευστρατίου την λύση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των κρίσιμων ζητημάτων του τόπου; Ενός τόπου που μαστίζεται από την διπλή νησιωτικότητα, τις σοβαρές ελλείψεις σε βασικές υποδομές, την υποστελέχωση, την έλλειψη θέσεων εργασίας και τη δυσκολία να κρατήσει τους ανθρώπους του; Μήπως ακόμα και τα μεγαλύτερα έργα εμφανίζουν τριγμούς που δεν μπορούν να δώσουν ουσιαστική λύση αλλά απαιτείται μια εναλλακτική προσέγγιση, διαφορετική από την πεπατημένη οδό των κυκλώπειων έργων και του καθιερωμένου αναπτυξιακού μοντέλου, ώστε να μην θίγονται αλλά να αναδεικνύονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και γνωρίσματα του περιβάλλοντος, φυσικού και ανθρωπογενούς; Το παράδειγμα του λιμανιού του Αγίου Ευστρατίου, το κόστος του οποίου ανήλθε σε 19 εκ. ευρώ, καθώς και οι πρώτοι κλυδωνισμοί περί αδυναμίας ουσιαστικής επίλυσης του μείζονος προβλήματος προσέγγισης των πλοίων με δύσκολες καιρικές συνθήκες, εντείνουν τον εν λόγω προβληματισμό (Limnos Report.gr, 2016).

Η απάντηση στα δύσκολα αυτά ερωτήματα σε έναν κόσμο που κυριαρχείται από τον homo economicus, τη χρησιμότητα του άχρηστου αλλά και τη μη χρησιμότητα του χρήσιμου (Ordine, 2013, σελ.19) και μια εποχή που όλα αποτιμώνται σε επενδυτικό όφελος, φαντάζει ιδιαίτερα δύσκολη. Μήπως όμως, τελικά, οι απαντήσεις βρίσκονται κρυμμένες στα διδάγματα της ιστορίας που δεν αντιλαμβανόμαστε, στα μικρά και απλά, στην αυτόχθονη σοφία των ανθρώπων του μόχθου και αναφερόμενοι ειδικά στο νησί του Αγίου Ευστρατίου, στην οργάνωση της ζωής, όπως έπραξαν οι αγωνιστές του περασμένου αιώνα, μόνιμοι και προσωρινοί, αλλά και στα αναξιοποίητα πλούσια φυσικά διαθέσιμα του νησιού, στην πολιτιστική του κληρονομιά, στην πλούσια ιστορία του;

Ποτέ εδώ, τα πράγματα δεν ήταν εύκολα και δεδομένα. Οι ντόπιοι και οι εκτοπισμένοι αγωνίζονταν σε σκληρές συνθήκες, επί καθημερινής βάσεως, στηριζόμενοι στις δικές τους δυνάμεις και στην ομαδική, συλλογική εργασία για την επιβίωσή τους σε αυτόν τον απομονωμένο γεωγραφικά προορισμό. Σε έναν τόπο ξεχασμένο από τους κυβερνώντες, όπου το 1935, δύο διανοούμενοι εκτοπισμένοι, ο Γληνός και Βάρναλης, «είδαν το νησί, τη θάλασσα, τα βουνά, τις πέτρες, τα σπίτια και τους ανθρώπους – και την ιστορία τους και τη ψυχή τους. Το δίκιο τους. Τα είδανε όλα αυτά με μάτια γυρισμένα προς τα έξω και όχι προς τα μέσα και οπλισμένα όχι με το μονόελο του ιδεαλισμού, μα με τα διπλά γυαλιά του διαλεκτικού υλισμού. Δε χωρίζανε και τούτοι τη θεωρία από τη πράξη, μα δε χωρίζανε και την αντικειμενική πραγματικότητα από τη συνείδησή τους. Είδανε κι αυτοί την πείνα και την κακομοιριά του λαού, την αμορφωσιά του, την ακινησία του, τη σιωπή του, το φόβο του και τη μοιρολατρεία του. Είδανε πως η εθνική λευτεριά δεν έδωσε τίποτα καλύτερο στους σκλάβους απ' όσα κακά είχανε επί Τουρκίας. Οι φόροι γενήκανε βαρύτεροι. Τους είδανε ν' αφήνουν το «λεύτερο» τόπο τους και να τρέχουνε στην άκρη της γης να φάνε μια μπουκιά ψωμί, στο Σουδάν, στο Κονγκό, στο Τράνσβαλ, στην Αμέρικα. Και τα σπίτια τους να ρέβουνε πένθιμα σαν τάφοι λησμονημένοι! Το ελληνικό κράτος αφού τους πει το αίμα με τις φορολογίες του και με τους «πατριωτικούς»

πολέμους του, ύστερα τους παρατάει στα χάλια τους. Χωρίς δρόμους, χωρίς φωτισμό, χωρίς εκπαίδευση «λαϊκή», χωρίς καμία κοινωνική πρόνοια...Και είδαν ακόμη παραπέρα: πως το παράμερο αυτό νησάκι, το ξεχασμένο στη μέση της Ασπροθάλασσας, ήτανε όλη η Ελλάδα. Η μικρογραφία της «λυτρωμένης» κεφαλαιοκρατικής Ελλάδας...» (Βάρναλης, 2014, σελ.140).

Σε μια προσπάθεια συνειδητοποίησης αλλά και αφύπνισης από τα διδάγματα της ιστορίας, μιας ιστορίας που επαναλαμβάνεται, αλλά και με γνώμονα το γεγονός ότι η χαρά της ζωής και η ηθικοποίηση μιας κοινωνίας είναι ζήτημα οργάνωσης της ζωής και κατάρτησης της εκμετάλλευσης του ανθρώπου από άνθρωπο (Βάρναλης, 2014, σελ. 96), κρίνεται ότι για την ευημερία των ανθρώπων του νησιού και την ουσιαστική αντιμετώπιση των κρίσιμων ζητημάτων που ταλανίζουν τον τόπο, απαιτείται «η θεμελίωση μια πραγματικά ολοκληρωμένης ανάπτυξης, δηλαδή της ταυτόχρονα οικονομικής, πολιτικής, κοινωνικής, πολιτισμικής και κατάλληλα τεχνικής/τεχνολογικής, και γι' αυτό Αξιοβίωτης, γιατί θα τελείται σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο, όπως αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά στο Φυσικό και Πολιτισμικό Περιβάλλον του, ως οργανικό και αναπόσπαστο μέρος του και όχι σαν κυρίαρχος, ιδιοκτήτης, επενδυτής ή εκμεταλλευτής του» (Ρόκος, 1998, 2004, 2007). Και αυτό διότι, θεμέλια της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης αποτελούν οι απλές ουσιώδεις αξίες της ανθρωπότητας, η δικαιοσύνη, η ισότητα, η κοινωνική αλληλεγγύη, ενώ μεθοδολογικά εργαλεία αποτελούν η διεπιστημονικότητα, η ολιστική διερεύνηση και η αντίληψη των προβλημάτων του Περιβάλλοντος και της Ανάπτυξης με ταυτόχρονη αναγνώριση και σεβασμό στην αυτόχθονη γνώση των ανθρώπων του μόχθου και του αγώνα (Ρόκος, 1998, 2004, 2007).

Για την χάραξη της εν λόγω στρατηγικής και την επιλογή του βέλτιστου αναπτυξιακού σεναρίου για τον Άγιο Ευστράτιο απαιτείται η διενέργεια ολιστικής διεπιστημονικής μεθοδολογίας των επτά (7) σταδίων ολοκληρωμένης ανάπτυξης, ένα εκ των οποίων αποτελεί η μελέτη ολοκληρωμένων αποδόσεων των φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων, αλλά και των πολυδιάστατων σχέσεων, αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεων τους και των τάσεων μεταβολών τους δια μέσου του χρόνου (Ρόκος, 1998, 2004, 2007). Ωστόσο, θα υλοποιηθεί από τον εισηγητή, μια προσπάθεια παράθεσης στοιχείων που διαθέτει ο Αη Στράτης, στοιχείων που αντλήθηκαν και αποτελούν μέρος της προσωπικής επιτόπιας έρευνας, καθώς και καταγραφή συγκεκριμένων δράσεων, που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν σε αυτήν την κατεύθυνση. Στόχος των εν λόγω προτάσεων, η αξιοποίηση του «ολικού πραγματικού δυναμικού» της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας του νησιού, η επαναφορά της απωλεσθείσας πολιτιστικής «ταυτότητας» του Αγίου Ευστρατίου, η αξιοποίηση του ιστορικού παρελθόντος, η αποφυγή σφαλμάτων, κατά την κρίση του εισηγητή, του Στρατηγικού και Επιχειρησιακού Προγράμματος του Δήμου, στον ανηφορικό δρόμο προς την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη ανάπτυξη του Αγίου Ευστρατίου.

5. Όραμα και Σημαντικές δράσεις για την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη Ανάπτυξη

Το όραμα που κρίνεται από τον εισηγητή ως ενδεδειγμένο για την αναπτυξιακή προοπτική του Αγίου Ευστρατίου δεν είναι άλλο από το να αποτελέσει το νησί έναν αυτόνομο τόπο, άξιο να ζει κανείς. Για την επίτευξη του εν λόγω οράματος, επιδιώκεται τόσο η ενεργειακή όσο και η διατροφική αυτόνομη, η οργάνωση της αυτοδιαχείρισης, η ανάδειξη του πολιτισμικού πλούτου και η αξιοποίηση των φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων για τον επαναπροσδιορισμό της ταυτότητας του νησιού. Το αναπτυξιακό μοντέλο αυτό, κρίνεται ότι, μπορεί να ανταποκριθεί με τον καλύτερο και πιο ολοκληρωμένο τρόπο στην επίλυση των πραγματικών προβλημάτων του νησιού, αξιοποιώντας τα ειδοποιά του χαρακτηριστικά, αξιολογώντας και ικανοποιώντας, τις πραγματικές ανάγκες και τις εύλογες επιθυμίες των ίδιων των κατοίκων, όπως διαπιστώθηκε από επιτόπια εμπειρική έρευνα. Σημαντικές δράσεις προς αυτή την κατεύθυνση, χωρίς να αποτελούν τις μοναδικές, ελλείψει διεπιστημονικής ολιστικής προσέγγισης, αναλύονται κατωτέρω.

5.1. Επίτευξη διατροφικής αυτάρκειας

Για την επίτευξη της διατροφικής αυτάρκειας κρίνεται αναγκαία όχι μόνο η απαγόρευση οικιστικής επέκτασης στην εύφορη γεινιάζουσα κοιλάδα του οικισμού για την διατήρηση των περιβολίων των κατοίκων αλλά και η αναβίωση των παραδοσιακών αγροτικών καλλιεργειών και ειδικότερα της αμπελοκαλλιέργειας στην περιοχή Αλωνίτσι, στα Βορειοανατολικά του νησιού, σε μια προσπάθεια αναγέννησης του σημαντικού τομέα του νησιού που μαράζωσε μετασεισμικά. Το παράδειγμα αξιοποίησης της αμπελουργίας και απήχησης της οινοποιίας της γειτονικής Τένεδου (Κερκινέογλου Α., 2014) αλλά και η σημασία διαφύλαξης και αναβίωσης των παραδοσιακών επαγγελμάτων για τη διαβίωση, πολιτιστική αξία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος (Yurtseven, 2010) θα μπορούσε να αποτελέσει οδηγό για την ζωτική, κατά το παρελθόν, δραστηριότητα. Σε αυτήν την κατεύθυνση, προτείνεται επανακαθορισμός του πολεοδομικού σχεδιασμού για απαγόρευση επέκτασης, εφεξής, του δομημένου χώρου του οικισμού, πλην της περιοχής του παλαιού παραδοσιακού οικισμού, με τον τρόπο που ορίζει αποκλειστικά το ΦΕΚ 171/16-2-2005 Δ'. Επιπρόσθετα, στην κατεύθυνση αυτή απαραίτητη είναι η ουσιαστική καταπολέμηση της ακρίδας, ο καθορισμός βοσκότοπων, η εφαρμογή απαγόρευσης αλίευσης στα 3 ναυτικά μίλια από τις ακτές, η δημιουργία σφαγείου και τυροκομείου καθώς και η προσπάθεια Πιστοποίησης Ονομασίας Προέλευσης των κρεάτων αλλά και των τυριών κ.α.

5.2. Επίτευξη ενεργειακής αυτάρκειας

Η ενδεχόμενη προώθηση του προγράμματος «Αη Στράτης – Πράσινο νησί», αναμφίβολα, θα προσδώσει ενεργειακή αυτάρκεια στο νησί. Κρίνεται όμως, απαραίτητο να υλοποιηθεί με σεβασμό στις ανάγκες ήπιας ανάπτυξης του νησιού, για την αποφυγή κυκλώπειων έργων που αντίκεινται στην φυσιογνωμία του. Ως εκ τούτου, προτείνεται μείωση μεγέθους του υπό αξιολόγηση εγκατάστασης αιολικού πάρκου. Παράλληλα, θα πρέπει να υλοποιηθούν δράσεις προς την αξιοποίηση προγραμμάτων ενεργειακής αναβάθμισης κτιρίων, δημοσίων και μη.

5.3. Αξιοποίηση Φυσικών Διαθεσίμων

Η αξιοποίηση του ανεκμετάλλευτου εκτεταμένου δάσους βελανιδιάς (*Quercus tihaburensis* ssp *macrolepis*) στην περιοχή Αυλάκια, ενός από τα λίγα εναπομείναντα στην περιοχή του Αιγαίου, θα μπορούσε να προσδώσει προοπτική στον τόπο. Νέες τεχνικές και μέθοδοι χρήσης βελανιδόκαρπου και κελύφους αναδεικνύονται, με τη δημιουργία παράγωγων προϊόντων, κατά τα πρότυπα της προσπάθειας που πραγματοποιείται στην νήσο Κέα (Τζια), μιας προσπάθειας με σημαντική εθελοντική απήχηση (<http://www.iloveacorns.com/>, 2016). Επιπρόσθετα, η αξιοποίηση του δάσους για πεζοπορία με χάραξη μονοπατιών (<http://agiosefstratios.blogspot.gr>, 2011) και Ευρωπαϊκή πιστοποίηση στα χνάρια της Άνδρου (Leading Quality Trails – Best of Europe) αλλά και η δημιουργία υποδομών κατασκηνωτικού τουρισμού και τουρισμού παρατήρησης της πλούσιας ορνιθοπανίδας του νησιού, θα προσέδιδε πολλαπλασιαστικά οφέλη στον τόπο.

Σημαντικές προοπτικές δύναται να προκύψουν από την ανάδειξη του θαλάσσιου πλούτου του νησιού, καθώς διακρίνεται από ιδιαίτερη βιοποικιλότητα, μοναδικής ομορφιάς και επιστημονικού ενδιαφέροντος (Ακριτοπούλου κ.συν., 2008). Η δημιουργία καταδυτικού πάρκου και η ανάπτυξη ήπιων μορφών εναλλακτικού τουρισμού στην κατεύθυνση αυτή, θα ενίσχυε την προσπάθεια για την επίτευξη του στόχου.

5.4. Αξιοποίηση Πολιτιστικής Παρακαταθήκης και Ανάδειξη Ιστορικών μνημείων

Η αναστήλωση του παλαιού οικισμού αποτελεί έργο ζωτικής σημασίας για την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής ταυτότητας του τόπου και αποκατάστασης της ιστορικής μνήμης. Πέραν όμως από την διάνοξη των κοινοχρήστων χώρων και την υποδομή των δικτύων, απαιτούνται δράσεις παροχής κινήτρων σε ιδιοκτήτες και διευθέτησης του περιπεπλεγμένου

ιδιοκτησιακού καθεστώτος των οικοπέδων, μετά τις απαλλοτριώσεις του Δικτατορικού καθεστώτος, που «δυναμιτίζουν» την ουσιαστική επιτυχία την αναστήλωσης. Το έργο διάνοιξης των κοινοχρήστων χώρων και κατασκευής των δικτύων, αν και ενταγμένο, δεν υλοποιήθηκε στα πλαίσια του ΕΣΠΑ 2007-2013 και διενεργούνται διαδικασίες ένταξης στο ΕΣΠΑ 2014-2020. Για την αποφυγή περαιτέρω καθυστερήσεων, προτείνεται η συμβολή των Ενόπλων Δυνάμεων στην υλοποίηση του έργου, μέσω των κατασκευαστικών ομάδων (MOMA) και την τεχνογνωσία που διαθέτουν ενώ, μέσω των Ευρωπαϊκών κονδυλίων, θα μπορούσε να προωθηθεί η αναστήλωση του ιστορικού διατηρητέου κτιρίου της Μαρασλείου Σχολής, με στόχο να αξιοποιηθεί ως πολιτιστικό κέντρο και όχι ως ερευνητικό ενεργειακό κέντρο για το έργο «Αη Στράτης – Πράσινο νησί», που προβλέπει το στρατηγικό του Δήμου. Η ύπαρξη στο νησί σημαντικών διάσπαρτων αρχαίων ευρημάτων [στη θέση Άγιος Αλέξιος στο Αλωνίτσι βρίσκονται λείψανα προϊστορικού οικισμού της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (3η χιλιετία π.Χ.), στο λόφο του Αγίου Μηνά βρίσκονται ερείπια της αρχαίας πόλης, στην περιοχή Εβραϊκή υπάρχουν κατάλοιπα αρχαίας νεκρόπολης] (Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, 2015) καθιστούν αναγκαία την ανάδειξη και διαφύλαξή τους. Επιπρόσθετα, προτείνεται η κατασκευή αρχαιολογικού και λαογραφικού μουσείου στον παλαιό οικισμό, ενώ στους στόχους της τοπικής κοινωνίας θα πρέπει να βρίσκεται η αναστήλωση των εκκλησιαστικών μνημείων του παλαιού οικισμού και του κτιρίου όπου έχασε τη ζωή του ο εκτοπισμένος πολιτικός ηγέτης της αγροτιάς Κώστας Γαβριηλίδης (Μαχητής.gr, 2014).

Η δραστηριοποίηση των συλλογικοτήτων και η συμβολή καλλιτεχνών στην καθιέρωση θεατρικών και μουσικοχορευτικών εκδηλώσεων αναβίωσης των πολιτιστικών δρώμενων των εκτοπισμένων στο νησί, υπό την μορφή φεστιβάλ, θα παρείχε, αναμφισβήτητα, πολλαπλασιαστικά οφέλη για τον τόπο.

5.5. Κοινωνική Αλληλεγγύη και Πρόνοια

Η αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών ζητημάτων του Αγίου Ευστρατίου επιβάλλει την υλοποίηση δράσεων κοινωνικής αλληλεγγύης και πρόνοιας, μεταξύ των οποίων η αξιοποίηση συστημάτων τηλεϊατρικής για έγκαιρη διάγνωση και πρόληψη, η δημιουργία κοινωνικού φαρμακείου, Κέντρου Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων, χώρου δημιουργικής απασχόλησης παιδιών, παιδικού σταθμού και παροχή βοήθειας σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

5.6. Κατασκευή Υποδομών

Η έλλειψη σημαντικών υποδομών στο νησί, μεταξύ των οποίων φούρνος, μηχανήμα αυτόματης ανάληψης χρημάτων, νηπιαγωγείο (στεγάζεται στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου), αθλητικές υποδομές για την ενασχόληση των νέων, γυμναστήριο, βιβλιοθήκη, αποτελούν εμπόδια στον δρόμο προς την «εν δυνάμει» ολοκληρωμένη ανάπτυξη του νησιού. Στις υποδομές κρίνεται απαραίτητη η υλοποίηση διαδικασιών αδειοδότησης και κατασκευής υδατοδρομίου στο λιμάνι με στόχο να συνδεθεί μελλοντικά με τη Λήμνο, τη Μυτιλήνη, τη Θεσσαλονίκη, τα νησιά των Βόρειων Σποράδων αλλά και την Τουρκία.

6. Γιατί ο Αη Στράτης – Αντί Επιλόγου

Το άγνωστο για πολλούς νησί του Αγίου Ευστρατίου, διαδραματίζει, αναμφισβήτητα, σημαντικό ρόλο για τη χώρα μας, λόγω της θέσης του, της ιστορικής και πολιτικής του σημασίας καθώς και της πολιτιστικής του κληρονομιάς. Ωστόσο, υπάρχει ένας σημαντικότερος, κατά την κρίση του εισηγητή, λόγος που η Πολιτεία θα πρέπει να στρέψει το βλέμμα της και να προβεί σε ουσιαστικές δράσεις για το νησί, όπως αποδεικνύει το παράδειγμα αναστήλωσης και δημιουργίας του εξαιρετικού μουσείου Δημοκρατίας όταν υπάρχει θέληση από το Κράτος.

Γιατί, ειδικά, ο Αη Στράτης; Διότι οφείλει η Πολιτεία να επανορθώσει για τα δεινά που προκάλεσε η ανθρώπινη μετασεισμική παρέμβαση. Οφείλει, έστω εκ των υστέρων, να επιστρέψει στους κατοίκους του νησιού την χαμένη πολιτιστική τους ταυτότητα. Και αυτό μπορεί να επιτευχθεί, μόνο, μέσω της οδού της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Το κυρίαρχο, σήμερα, νεοφιλελεύθερο οικονομικό μοντέλο δεν έχει ανασχέσει την πληθυσμιακή συρρίκνωση του νησιού, ακόμα και σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης της χώρας.

Οι άνθρωποι του Αη Στράτη δεν ζητούν κάτι ουτοπικό ή δεν οραματίζονται τον τόπο τους ως κοσμοπολίτικο προορισμό του Αιγαίου. Οραματίζονται έναν τόπο που θα μπορεί να κρατήσει τους ανθρώπους του, που δεν θα αναγκαστούν να τον εγκαταλείψουν, όπως έχει συμβεί κατά το παρελθόν. Έναν τόπο που θα έχουν ίσες ευκαιρίες και δυνατότητες, έναν τόπο κοινωνικής πρόνοιας και επαγγελματικής διεξόδου, ένα ανθρώπινο οικιστικό περιβάλλον, την πολιτιστική τους ταυτότητα.

Καθήκον όλων των εμπλεκόμενων μερών είναι να συμβάλλουν σε αυτό το σκοπό. Αυτές είναι οι πραγματικές προϋποθέσεις της ουσιαστικής ανάπτυξης, η οποία θα μπορέσει να σχεδιαστεί πάνω σε νέα θεμέλια, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα στους κατοίκους του Αγίου Ευστρατίου να αξιοποιήσουν το νησί τους. Το χθες, το ιστορικό μας παρελθόν, είναι ότι πολυτιμότερο έχουμε. Και στην περίπτωση του Αη Στράτη, το ιστορικό παρελθόν έχει πληγεί και μια ασυνέχεια βασανίζει τις μνήμες. Ας γεφυρώσουμε το χθες με το σήμερα, για να περάσουμε στο αύριο...

Βιβλιογραφία

- Αη – Στράτης. Φωτογραφικά Ίχνη (1940-1970)* Αρχείο Βασίλη Μανικάκη, κείμενα Γιώργος Νικολακάκης, Υπουργείο Αιγαίου, Διεύθυνση Πολιτισμού, Μυτιλήνη, 1999.
- Βάρναλης, Κ.: “*Αϊ-Στράτης. Θυμήματα Εξορίας*”. Εισαγωγή-Επιμέλεια-Σχόλια Ηρακλής Κακαβάνης, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 2014
- Γιάννος, Ι., «*Ιστορία της Νήσου Αγίου Ευστρατίου (Αη – Στράτη), Από τα αρχαιότερα χρόνια έως σήμερα, Χρύση – Αλόνησος - Νέαι - Ιερά*», Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα, 1983
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) (1991, 2001, 2011), Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά τις απογραφές της 17ης Μαρτίου 1991, 18ης Μαρτίου 2001 και Φεβρουαρίου του 2011, Διαθέσιμες στο διαδίκτυο <http://www.statistics.gr/>
- ΕΣΥΕ, Πραγματικός Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 5ης Απριλίου 1981, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος ΕΣΥΕ, 1982
- ΕΣΥΕ, Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 14ης Μαρτίου 1971, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος ΕΣΥΕ, 1972
- ΕΣΥΕ, Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 19ης Μαρτίου 1961, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος ΕΣΥΕ, 1962
- ΕΣΥΕ, Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 7ης Απριλίου 1951, Αθήνα: Εκδοτικός οίκος ΕΣΥΕ, 1952
- Ευσταθίου, Εμμ., «*Η νήσος Άγιος Ευστράτιος*». Αγ. Ευστράτιος Λήμνου, 1971
- Λιόλιος Μ. και Τάτσης Α., «*Χωρική Μεταβολή και Αναπτυξιακές Προοπτικές. Η Περίπτωση του Παλαιού Οικισμού του Αγίου Ευστρατίου*». Εργασία Εξαμήνου στα πλαίσια του Μαθήματος «Χωρικές, Οικονομικές, Κοινωνικές και Περιβαλλοντικές Διαστάσεις της Ανάπτυξης και του Σχεδιασμού», Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, ΔΠΜΣ «Περιβάλλον και Ανάπτυξη», Αθήνα, 2016
- Μάλαμη, Β., «*Το τοπίο ως Πολιτισμικό και Συνθετικό Εργαλείο για το Σχεδιασμό του Χώρου*» Πολυτεχνείο Κρήτης, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2014
- Μπαλή Μ. & Μπαλή Χρ., «*Κτήριο ή Τοπίο*», Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2012
- Ordine, N., «*Η Χρησιμότητα του Άχρηστου*» Μανιφέστο, μετάφραση Χρυσοστομίδης Α, Εκδόσεις ΑΓΡΑ, 2014

- Ρόκος, Δ., «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου. Προβλήματα, Δυνατότητες και Περιορισμοί*». 4ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου*», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 23-26 Σεπτεμβρίου 2004. Επιστημονική Επιμέλεια: Ρόκος Δ. Εκδοτικός Οίκος Α.Α Λιβάνη, σελ. 93-140, Αθήνα, 2007.
- Ρόκος, Δ., «*Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη*», Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου «*Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη*», Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια: Ρόκος Δ., Εναλλακτικές Εκδόσεις, σελ. 79-140, Αθήνα, 2004.
- Ρόκος, Δ., «*Η Διεπιστημονικότητα στην Ολοκληρωμένη Προσέγγιση και Ανάλυση της Ενότητας της Φυσικής και της Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας*», στο: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τομέας Φιλοσοφίας "Φιλοσοφία, Επιστήμες και Πολιτική", 24-27.5.1996, Συγκομιδή προς τιμήν του Ομότιμου Καθηγητή Ευτ. Μπιτσάκη (επιμ. Π.Νούτσος), Εκδ. Τυπωθήτω - Γ. Δαρδάνος, σελ. 403-437, Αθήνα, 1998.
- Στρατηγικό και Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Δήμου Αγίου Ευστρατίου 2015-2019, Α' Φάση: Στρατηγικός Σχεδιασμός, Άγιος Ευστράτιος, 2015.
- ΦΕΚ (402/Δ/17.05.2002), Πολεοδομία – Διατάγματα. Χαρακτηρισμός 25 νησιών που έχουν ανάγκη από ιδιαίτερη προστασία και καθορισμός περιορισμών και ειδικών όρων δόμησης στις εκτός σχεδίου και εκτός οικισμών περιοχές αυτών.
- ΦΕΚ (171/Δ/16.02.2005), Χαρακτηρισμός τμήματος του οικισμού του Αγίου Ευστρατίου της νήσου του Αγίου Ευστρατίου του Νομού Λέσβου παραδοσιακού, θέσπιση ζώνης προστασίας στο υπόλοιπο τμήμα του οικισμού και καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης αυτών.
- Φλούντζης, Α., «*Στο στρατόπεδο του Αη Στράτη 1950-1962*», Εκδόσεις Κ. Καπόπουλος, Αθήνα 1986
- Χουλιαράκης, Μ., «*Γεωγραφική, διοικητική και πληθυσμιακή εξέλιξις Ελλάδος*», Αθήνα, 1973

Διαδικτυακές Πηγές:

- agioefstratios.blogspot.gr. (2011). «*Μονοπάτια στον Αη Στράτη*» Άγιος Ευστράτιος. Η Ιστοσελίδα του συλλόγου των απανταχού ΑγιοΕυστρατιτών. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://agioefstratios.blogspot.gr/2011/05/blog-post.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- Googlemaps, (2016) Δορυφορικός Χάρτης Αγίου Ευστρατίου. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <https://www.google.gr/maps/place/Αγ.+Ευστράτιος/@39.5122608,24.9438605,17789m/data=!3m2!1e3!4b1!4m5!3m>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- Poveacorns.com (2016) Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.iloveacorns.com/index.gr.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- LimnosReport.gr, (2016). Άρθρο με τίτλο: «*Ο Αντιπεριφερειάρχης Θεόδωρος Βαλσαμίδης, δεν κρύβει την χαρά του για το λιμάνι του Αγίου Ευστρατίου*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosreport.gr/archives/87984>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/5/2016
- LimnosReport.gr, (2016). Άρθρο με τίτλο: «*Αυτό είναι το νέο, «ασφαλές» λιμάνι του Αγίου Ευστρατίου!*». Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosreport.gr/archives/92065>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- World Cruising Wiki (2016). Ayios Efstratios. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://www.cruiserswiki.org/wiki/Ayios_Efstratios, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- Yurtseven R. (2010). «*Η πολιτιστική αξία και η συμβολική σημασία των παραδοσιακών επαγγελματιών στην Ίμβρο και την Τένεδο. Έρευνα του καθηγητή του Πανεπιστημίου του*

- Τσανάκαλε, Ριντβάν Γιούρτσεβεν*. Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://el.sae.gr/?id=21000&type=mail>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- Ακριτοπούλου Ε., Γεροβασιλείου Β., Κουτσούμπας Δ. (2008). «Ο θαλάσσιος πλούτος του Αγίου Ευστρατίου: Δυνατότητες Βιώσιμης Ανάπτυξης» Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://aistratis-nature.blogspot.gr/2008/11/blog-post.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (2016). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: http://web.gys.gr/portal/page?_pageid=33,46034&_dad=portal&_schema=PORTAL, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- Γυμνάσιο Αγίου Ευστρατίου (2016). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://gym-ag-efstr.les.sch.gr/AiStratisMiasAllisEpoxis.htm>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 27/5/2016
- Επτακόιλη Τ., (2015), «*Η περιπέτεια του Αη Στράτη*», Η Καθημερινή. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.kathimerini.gr/827457/article/epikairothta/ellada/h-peripeteia-toy-ah-strath>, Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Εθνικό Κτηματολόγιο και Χαρτογράφηση Α.Ε. (ΕΚΧΑ Α.Ε.), (2016). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.ktimatologio.gr/Pages/Default.aspx>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Κερκινεόγλου Απ. (2014). «*Το κρασί της Τένεδου όπως το είδαν ξένοι περιηγητές*». Αναδημοσίευση από το περιοδικό "Η ΤΕΝΕΔΟΣ", τ. 31 (Οκτώβριος-Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2014) του Συλλόγου Τενεδίων "Ο ΤΕΝΝΗΣ". Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://users.otenet.gr/~Tened0s/KrasiTenedu.htm>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Μαχητής.gr. (2014). «*Κώστας Γαβριηλίδης, ο σπουδαίος αγωνιστής πολιτικός και αγροτιστής*». Ηλεκτρονική Εφημερίδα του Νομού Κιλκίς. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://maxitis.gr/kostas-gavrihlidhs-agonistis-politikos-agrotistis/> Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Μουσείο Δημοκρατίας Αγίου Ευστρατίου (2016). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.mouseiodimokratias.gr/greek/exhibition6c.asp>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Μουσείο Πολιτικών Εξόριστων Αη Στράτη (Exile Museum) (2016). Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.exile-museum.gr/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Σιγάλας, Γ., (2011), «*Η αρχιτεκτονική κληρονομιά μας*», Τα νέα του Αη Στράτη. Χθες, Σήμερα, Αύριο. Τεύχος 7, Ιούνιος 2011. Έκδοση των Απανταχού Αγιοευστρατιτών. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://documents.tips/documents/ah-stratis-teyxos-7.html>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Σπυριδάκη, Αν., (2014). Άρθρο της 14/3/2014 με τίτλο: «*Ζωηρό ενδιαφέρον για το «Πράσινο Νησί». Δημοπρατήθηκε το μεγαλύτερο έργο ηλεκτροδότησης με ΑΠΕ στον Αη Στράτη*», Λημνιακός Λόγος. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosnea.gr/dimoprathike-megalytero-ergo-ilektrodotisis-me-ape-ston-ai-strati>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ) (2016). Γεωπληροφοριακός Χάρτης. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.rae.gr/geo/>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016
- Σπυριδάκη, Αν., (2014). Άρθρο της 8/1/2014 με τίτλο: «*Ξεκινά Σύντομα η Υλοποίηση Προγράμματος. Αναστήλωση του οικισμού του Αη Στράτη*», Λημνιακός Λόγος. Διαθέσιμο στο διαδίκτυο: <http://www.limnosnea.gr/anastilosi-toy-oikismoy-toy-ai-strati>. Τελευταία ημερομηνία πρόσβασης: 26/05/2016

The Integrated Development of Agios Efstratios Island - The historical events of the 20th century. Present challenges and Prospects

Ath. Tatsis, Major (IM), Air Force Academy – Engineering Department
Graduate Student in IGP NTUA "Environment and Development"

Abstract

In this paper, an approach is implemented to historical events of the 20th century that catalytically influenced today's natural and socio-economic reality of Agios Efstratios Island in an effort of understanding the multidimensional relationships, interdependencies, changes of the island landscape, smoothly or "violently", in the course of time. A necessary process to determine and evaluate the evolution of present natural and human resources in this geographically isolated island. By determining not only the pragmatic reality but also the underlying reasons for this reality, the needs and desires of the 'average' islander consciousness, as established by field empirical research and communication with residents, the islands' prospects are sought for designing a required plan and actions taken for the "potential" integrated development, according to holistic interdisciplinary methodology of seven integrated development stages (Rokos 1998, 2004, 2007).

The last century historical events that indelibly affected the island are, firstly, the fact that it was a place of political prisoners displacement with the longest history in Greece, gaining the "discrimination" to refer to the "island of punished human beings" and, secondly, the terrible earthquake of 1968 and the subsequent anthropogenic interference of dictatorship causing the destruction of the remaining buildings, the displace and the erection of the new settlement in improper position, affecting dramatically every aspect of people's lives. Actions that caused significant constraints on development prospect of the island, including the continuing depopulation [Ai Stratis - Photographic Traces (1940-1970), sel.194, 213].

In an effort to halt the desertification threat, local authorities and the government, recently, established the strategic and operational plan of the municipality with a vision *“to attract young people to live and create in an innovative developing island, aiming the promotion, use and protection of natural environment, taking advantage of business opportunities within the scope of the program “Green island - Agios Efstratios”, to become the returning birth place for the expatriates Agiostratitis and place of escape for guests seeking tranquility in nature and the waters of Aegean sea”* (Strategic and Operational Plan of Agios Efstratios Municipality, First Phase: Strategic Planning, 2015)

However, are the real prospects and capabilities of Agios Efstratios Island and its inhabitants taking into consideration in this operational planning, according to the lessons of the recent history of the island?

At this point, the writer's view will be reflected reporting actions, proposals and measures in an effort to restore the historical memory of the people, exploiting the modern history of the island as a development perspective, highlighting its specific characteristics, the use of traditional practices, expertise and indigenous knowledge, in order to recover the "lost" cultural identity of the island and its inhabitants, the "atonement" of the Armed Forces in people's eyes, highlighting the possibilities and prospects of Agios Efstratios Island, with respect to people and the environment, natural and cultural, according to the approach and the methodology of worth - living Integrated Development, as taught in the NTUA Graduate Program "Environment and Development".